

ZIENTZIA, TEKNOLOGIA ETA KULTURA HITZAK EUSKALTZAINDIAREN HIZTEGI BATUAREN BIGARREN ITZULIAN

Xabier Kintana

Duela zenbait urte, Euskara Batuaren bigarren itzulia lexikoz aberastu eta osatzeko asmoz, proposamen batzuk egin ziren, arlo berezi batzuetako terminologia bildu ahal izateko. Hor, besteak beste, eguneroko lexikoa, etxeko ohi-ko tresnena, haurrekikoa, jurisprudentzia eta administraziokoa, kiroletakoa eta zientzia eta teknologiarena bildu eta sartzea erabaki zen.

Ni neu zientzia eta teknologia arlokoa biltzeaz arduratuko nintzela esan nuen, eta bera prestatzeko prozedura aurkeztu eta eztabaidatu ondoren, halaxe onartu zuen Euskaltzaindiak 2000ko abenduaren 22an Bilbon egindako bileran. Urte askotxo iragan dira harrezkero eta, beraz, bidezkoa dirudi, atzerapen horren arrazoiak, laburki bederen, hemen azaltzeak. Bere hitza bete duen bakarra Andres Urrutia izan da, zuzenbide eta administrazio lexikoaren lehen emaitza Laudion 2002ko abenduaren 20an ekarri baitzuen, baina atzean geldituen artean bakarra ez naizen arren, eta Euskaltzaindiko proiektu askok, honegatik edo hargatik sarritan ustekabeko atzerapena izaten dutela jakinik ere, horiek ez nauten ni zuritzen eta, beraz, hitz emana zor, berriz ere horretara natorkizue.

Garai hartan EHUko Euskararako Kabinete Teknikoaren zuzendaria nintzen eta unibertsitateak, irakasle elebidunak kontratatzeko orduan, aurretik egin ohi zitzaizen azterketan bazen atal bat zientzia-terminologiari zegokiona. Horregatik beharrezko eta presazko neritzon lehenbailehen Euskaltzaindiak era horretako gutxieneko zerrenda bat onartua izateari, azterketari, inolako zalantzarik gabe, hura erabat onar zezaten. Handik laster, baina, Unibertsitateko Euskara-errektoreordea aldatu egin zen eta, berriak, irakasle elebidunen gaitasuna neurtzeko probetan terminologiaren atala erabat kentzea erabaki zuen. Hortaz, jadanik datuak biltzen eta lankideekiko harremanak lantzen hasi baintzen ere, ez nuen hura hain berehalako eta presakako zeregintzat hartu, ordua arteko beharra eta larritasuna ematuak baitziren.

Izan ere, berez zientzi hitzen zerrendaren premiak bere hartan bazirauen ere, kontuan izan behar da Hiztegi Batuaren bigarren itzulia osatzeko oraindik denbora asko falta zela, –eta dela– eta era horretako terminologia berezi-

tua ohiko lexiko osoari eransteke zerbait zela, z-raino heltzean multzo osoan tartekatzea, eta ez letraz letra gehitzea.

Halere, berandu baino lehen, era honetako hitz bilketak ez baitira goiz batean egiten, uste izan dut garaia dela lan honi ekiteko.

Alfer-lana litzateke duela zazpi urte esan eta idatzi nituenak hemen beriz ere banan-banan errepikatzea (ikus EUSKERA, XLVI, 2001, 1, 317-324), baina komenigarri iruditzen zait, halere, haren sintesia laburki egin eta, ordutik hona gertaturiko aldaketak kontuan izanda, lan prozeduraz zerbait esatea.

Alde batetik, ukaezinezkoa da euskarak, azken hogeitaz urte luzeotako ofizialtasunari esker, hegoaldean izandako garabidea, irakaskuntza, administrazio, hedabide eta argitalpenetan. Hor erabiliriko lexikoa sistematikoki biltzen eta, maiztasun ertainaren arabera Euskara Batuko Hiztegiaren bigarren pasaldi honetan sartzen ari gara. Halere, badira hitz garrantzizko asko biltzeke geldituak, arlo espezifiko mugatu eta bereziagoetan sarritan erabiltzen diren arren, mintzaira orokorrean gutxieneko maiztasunera heltzen ez direlako. Horien artean, *akanto*, *bonobo*, *kolesterol*, *pandemia*, *plaketa* edo *sintetizatzaile*, zein bere arloan egunerokoak izanik, edozein pertsona landuk dakizkienak. Hori gertatzen da, bereziki, Matematika, Fisika, Kimika, Biologia, Genetika, Ekologia, Geologia, Ingeniaritza, Arkitektura eta Arte Ederrak, Literatura, Informatika, Filosofia, Teologia, Liturgia, Psikologia, Historia, Geografia, Antropologia, Etnografia, Hizkuntzalaritza, Astronomia, Metereologia, Nautika, Aeronautika, Astronautika, Ekonomia eta Enpresa, Medikuntza, Erizaintza, Farmazia, Albaitaritza, Gizarte-Zientziak, Pedagogia, Musika, Gimnastika, edo Kirolak bezalako eremuetan.

Hutsune hori bete eta, bigarren itzuli honetan, Euskal Hiztegi Batua abarasteko, beharrezkoa dateke, laginketa batzuk prestatzea, arlo horietako berbarik erabilienak eta garrantzitsuenak eskuratzeko. Helburua, beraz, alor horietatik ***berrehun bana*** berba nabarmenenak biltzea litzateke.

Zientzi arloko hitzak biltzeko lehen proposamena egin zenetik hona, bestalde, aurrerapen batzuk izan ditugu bai lexikografian eta bai datu-baseetan ere. Horiek, jakina, nahitaez kontuan eduki beharko ditugu, emaitza fidagarriagoa egiteaz gainera, lana neurri handiz erraztuko digute eta.

Norbaitek galde dezake lexiko zientifiko horren batez besteko mailaz: Behiala 8 urte arteko hiztegitxoa prestatu zuen Euskaltzaindiak. 2000. urteko Hiztegi Batua, bere 20.000 hitzekin, jasoagoa dela esan daiteke, baina, lexiko orokor eta arruntari dagokionez, Batxilergoa ongi gauditzen duela esan genezakeen arren, beldur naiz ez den horrela zientzi arloan.

Beraz, oraingoak noraino heldu behar luke, Unibertsitateraino ote? Ezin zehazki esan. Berez mailak erlatiboak izaten dira eta atzo ikasirikoontzat maila handiko hitz potolo ez gutxi jadanik erabat arrunt bihurtu zaizkie gaurko haur eta gazteei. Gogoan izan gero eta lagun gehiago iristen ari direla uni-

bertsitatera, eta horiexek izango direla, hots, gaurko eta biharko euskaldun ikasi eta alfabetatuak, gure hiztegiaren hartzaile nagusiak. Hortaz, nik neuk lexiko hori jada *unibertsitate mailakoa* beharko genukeela esango nuke, *baina, halere, ez berezituergia*. Dena den, maila finkatzea lan-taldekoen artean eztabaidatu eta adosteko kontua litzateke.

Bestalde, sistema periodikoaren elementuez maiz gure artean esan denez, bistan dago bilketa lanak, hein batean, sistematikoa izan beharko lukeela, bana-banako hitzetan gelditu barik. Hau da, ardura bereziaz jokatu beharko dugu multzo edo konstelazio bereko hitz guztiak, edo nagusienak bederen, batera biltzeko, *kateto* gabeko *hipotenusarik*, edo *aurikularik* gabeko *bentrikuluak* izan ez daitezten, lehen itzulian inoiz gertatu zaigunez. Hortaz, alor bakoitzeko hitz kopuruaz batera, eremu batzuetako multzo-ikuspegia ere zaindu beharko da, aipaturiko hutsune horiek saihesteko.

Aurreko txostenean aipatu bezala, oraingoan ere, lan-taldeak bere zeregina betetzeko, zientzi arloka jokatu du. Horretarako, goian aipaturiko zientzia horietan zerrenda bana prestatu eta landuko da, hitz bakoitzari buruzko testuinguru eta informazioa bilduz: zeintzuk liburu eta testuingurutan erabilia izan zen, nazioartekoa ote den, inguruko hizkuntzetan agertzen den modua eta euskararako proposatzen dena baterakidea den etab.

Zientziaz zientziako zerrenda hauetako bakoitza behin landu eta gero, Euskaltzaindiaren osoko batzarrean aurkeztuko da, euskaltzainek beren oharrak egin ondoren, onar ditzaten. Ondoan, zerrenda hauek gorde izango dira, harik eta bigarren itzuliko ohiko lexiko arrunta aztertzen amaitu arte, eta orduan zientzi arloko hitz-zerrenda horiek bigarren itzulian tartekatuko lirerateke, bide batez, artean erabakirikoarekin gerta litezkeen bana-banako kontraesanak zuzenduz.

Lan-taldearen osaera

Bidezkoa den bezala, euskaltzain batek eraman beharko du lan-talde honen gidaritza eta koordinazio lana. Kasu honetan, proposatzaile gisa, neronek hartuko dut zeregin hori. Beste batzorde batzuetan izandako esperientziaren arabera, argi dago ez dela komeni lan-taldeak jende gehiegiz osatzea, elkarretartzea errazteko. Hortaz, ene ustez, lan-taldea sei lagunez osatuko litzateke:

Burua: Xabier Kintana (Euskaltzain osoa)

Idazkaria: Iñaki Irazabalbeitia (Elhuyar)

Lan-prestatzailea: Antton Gurutzaga (Elhuyar)

Lankideak: Xabier Alberdi (EHUko Euskara Zerbitzuko burua)

Kepa Altonaga (EHUko Zientzien Fakultatea)

Andres Alberdi (Jauralaritzako Testu-zuzenketa batzordekoa).

Udaberri honetan bertan hasiko gara lanean, lehendik bilduriko material ez eta orain jada kontsultagai dauden datu-baseez baliatuz.